

М. І. Якібчук, Міжнародна академія управління персоналом

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТОЛЕРАНТНОСТІ ІЗ ЦІННІСНИМИ ПРІОРИТЕТАМИ ОСОБИСТОСТІ

Якібчук М. І.

Взаємозв'язок толерантності із ціннісними пріоритетами особистості

В статті здійснено теоретичний аналіз взаємозв'язку толерантності з ціннісними пріоритетами особистості. Розглянуто сутність ціннісного самовизначення особистості та толерантності, а також обґрунтовано необхідність формування толерантності як інструментальної цінності особистості в процесі соціальної взаємодії.

Ключові слова: толерантність, ціннісні пріоритети, ціннісне самовизначення особистості, інструментальні цінності, соціальна позиція, соціальна поведінка.

Якібчук М. И.

Взаимосвязь толерантности с ценностными приоритетами личности

В статье осуществлен теоретический анализ взаимосвязи толерантности с ценностными приоритетами личности. Рассмотрена сущность ценностного самоопределения личности и толерантности, а также обоснована необходимость формирования толерантности как инструментальной ценности личности в процессе социального взаимодействия.

Ключевые слова: толерантность, ценностные приоритеты, ценностное самоопределение личности, инструментальные ценности, социальная позиция, социальное поведение.

Однією з найгостріших проблем сучасного суспільства є проблема формування толерантності.

Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що сучасне суспільство сповнене глобальних змін, які охопили всі сфери життя й діяльності людини. Застарілі ціннісні пріоритети соціуму піддалися зміні, а нові ще недостатньо сформувалися, чітко не визначилися й ще не стали настільки усвідомленими, щоб особистість почувала себе вільною й упевненою. За таких умов посилюється інтерес до кожної особистості та її особливостей, виникає потреба

досліджувати процес успішної адаптації особистості до нових соціокультурних умов. У зв'язку з цим, особливе місце займають ціннісні пріоритети особистості, оскільки сучасному суспільству необхідна людина із чітко визначеною життєвою позицією, здатною у мінливих умовах удосконалюватися й вибудовувати гармонічні відносини з оточуючими.

Варто зазначити, що методологічні основи проблеми самовизначення розроблялися К. Абульхановою-Славською, Б. Ананьєвим, Л. Анциферовою, Л. Божович, М. Гінзбурго, А. Леонтєвим, А. Петровським, С. Рубінштейном і ін.

Зокрема, С. Рубінштейн і А. Леонтєв підкреслювали, що самовизначення – активна позиція особистості й вільне обрання людиною своєї долі.

У своїх дослідженнях В. Повзун і Е. Латуха запропонували виділити ціннісне самовизначення як самостійний тип.

Аналіз робіт із ціннісного самовизначення дозволяє говорити про те, що проблема ціннісного самовизначення привертає увагу широкого кола дослідників і проявляється в різних аспектах: виявлення вікових закономірностей даного явища (Л. Божович, І. Кон, І. Шавир); розгляд самовизначення у зв'язку з пошуком сенсу життя (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, С. Рубінштейн); дослідження самовизначення з погляду взаємодії індивіда й суспільства (М. Гінзбург, А. Петровський, В. Ф. Сафін).

Говорячи про сутність саме ціннісного самовизначення, більшість авторів (Е. Кострюкова, Е. Латуха, Т. Носова, В. Повзун, А. Преснов) наголошують на тому, що це насамперед процес, акт і результат вибору людиною власної позиції, цілей і засобів самовдосконалення й саморозвитку в конкретних обставинах життя; основний механізм знаходження й прояву людиною внутрішньої волі, здійснюваної на основі ціннісних орієнтації як результат складного динамічного утворення.

В контексті теми нашого дослідження нам імпонує думка Є. Латухи, яка розглядаючи ціннісне самовизначення, визначає його як процес формування

внутрішньої позиції особистості стосовно людей і цінностей, співвіднесення своїх життєвих планів, самооцінки, стратегій і установок із цією позицією [1].

На переконання В.Повзун ціннісне самовизначення особистості виступає як умова взаємодії „людина-світ” [2]. На різних рівнях цієї взаємодії самовизначення проявляється в знаходженні особистістю свого місця у світі, у відношенні до загальнолюдських цінностей і проблем людства, у визначенні свого місця в суспільстві, системі суспільних відносин, у функціонально-рольовій інтерпретації свого соціального статусу й формуванні ціннісно-значеннєвого ядра особистості.

Ціннісне самовизначення допомагає зрозуміти суть відносин між „образом Я” і цінностями. Разом з тим, зміни в ціннісній свідомості людини є закономірним результатом людського життя й становлять основу процесу перевизначення особистості. Незавершеність процесу ціннісного самовизначення підтверджується постійною переоцінкою цінностей, що відбувається протягом всього життя людини.

Структурними елементами ціннісного самовизначення виявляються життєві цінності й ціннісні орієнтації, з яких складається ціннісна спрямованість і тип ціннісних орієнтацій.

На наш погляд, у сучасних умовах спостерігається тенденція зростання ролі саме толерантності особистості в процесі визначення ціннісних пріоритетів. Оскільки саме толерантність на сучасному етапі розвитку суспільства необхідна у відносинах як між окремими людьми, так і на рівні родини й суспільства. Толерантність дозволяє особистості виробити в процесі взаємодії позитивне, емоційне, стійке відношення до самої взаємодії, до об'єкта й суб'єкта спільних відносин.

Варто зауважити, що сучасна проблематика дослідження толерантності різноманітна, і аналіз наукових публікацій дозволив виділити ряд точок зору на сутність поняття „толерантність”:

- філософська й психологічна категорія (О. Клепцова, В. Лекторський, А. Садохін, В. Ситаров і ін.);

- характеристику особистості (А. Асмолов, В. Бойко, І. Гриншпун, Г. Солдатова й ін.);

- особистісна якість, здатність особистості (С. Бондирєва, І. Гриншпун, В. Золотухін, Д. Колесов, Г. Оллпорт і ін.);

- професійно значима якість особистості (Е. Ейдемільер, К. Роджерс, Г. Старшенбаум, і ін.);

- готовність до прийняття інших і взаємодії з ними, визнання права на існування іншого стилю поведінки (Г. Заболотна, З. Кочергіна, Г. Солдатова, й ін.);

- стійка позиція особистості, пов'язана з особистісними установками, цінностями, які визначають позитивне відношення особистості до об'єктів, процесів і явищ навколишнього світу (С. Братченко, Б. Гершунський, В. Гуров, Л. Дробіжева, П. Комогоров, Л. Рюмшина й ін.).

Виходячи з вищезазначеного, ми робимо спробу конкретизувати сутність поняття „толерантність” в контексті ціннісних пріоритетів. Так, на нашу думку, толерантність – це складна система взаємопов'язаних індивідуально-особистісних характеристик, що визначають діяльність особистості в різних сферах життєдіяльності й забезпечують зрілість особистості.

Зауважимо, що одного відкритого декларування толерантності як загальнолюдської цінності недостатньо. Необхідно, щоб вона входила до складу інструментальних цінностей кожної особистості. Толерантність не тільки загальнолюдський принцип спільного мирного співіснування й норма гуманних взаємин, основний механізм їхнього встановлення, але й „реальна постійно діюча, багатопланова „організуюча сила” у розвитку суспільства” [3]. Разом з тим, толерантність, виступаючи як інструментальна цінність, обумовлює соціально схвальну поведінку й активну позицію особистості в наступних процесах:

- пізнання й розуміння позицій іншого й позицій свого „Я” (гностичний рівень);

- визнання й вираження певного відношення (у рамках позитивного спілкування) до даних позицій (емоційний рівень);
- визначення тактики поведінки й діалогу з іншими (конструктивний рівень);
- взаємодії з іншими при ідентифікації й автономії (діяльнісний рівень);
- аналізу результатів взаємодії (аналітико-результативний рівень) [4].

О. Клепцова в роботі „Психологія й педагогіка толерантності” здійснює теоретичний аналіз філософської й психологічної літератури щодо дослідження цінності толерантності. Автор звертається до типології гуманістичних цінностей В. Кувакіна й П. Куртца [5]. Відповідно до даної типології толерантність займає одне з головних місць серед моральних цінностей гуманізму.

У цьому зв'язку толерантність стає, з одного боку, основою сучасної освіти, що транслює норми людських відносин і гуманізує знання в сфері культурного діалогу, з іншого, інструментальною цінністю особистості, що обумовлює відношення людини до світу та його поведінку у взаємодії з іншими. Все це перетворює толерантність у найважливішу цінність особистості.

Таким чином, формування толерантності як однієї з інструментальних цінностей особистості – процес тривалий і цілеспрямований, результат якого багато в чому обумовлений зусиллями сучасної освітньої політики. Як наслідок, це передбачає необхідність проведення цілеспрямованої роботи з підвищення рівня толерантності особистості, оскільки толерантність має дуже важливе значення в її індивідуально-особистісному розвитку, соціалізації, навчанні, соціальних відносинах і професійній діяльності.

Література

1. **Латуха Е. А.** Формы, механизмы и социальные пространства самоопределения личности : автореф. дис. канд. филос. наук / Е. А. Латуха. – Новосибирск, 1999. – 18 с.
2. **Повзун В. Д.** Ценностное самоопределение студентов в педагогическом образовании в условиях университета : монография / В. Д. Повзун ; Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. – СПб. : Изд-во РГПУ, 2003. – 116 с.
3. **Бондырева С. К.** Психолого-педагогические проблемы интегрирования образовательного пространства: Избранные труды / С. К. Бондырева. – Москва – Воронеж, 2003. – 337.
4. **Солдатова Г. У.** Психодиагностика толерантности личности PDF / Солдатова Г. У., Шайгерова Л. А., Прокофьева Т. Ю., Кравцова О. А. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
5. **Клепцова Е. Ю.** Психология и педагогика толерантности : учебное пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования / Е. Ю. Клепцова. – М. : Академический Проект, 2004. – 176 с.
6. **Гершунский Б. С.** Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования / Б. С. Гершунский // Педагогика. – 2002. – № 7. – С. 3 – 12.
7. **Толерантное** сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика) : сб. науч.-метод. ст. – 2-е изд., стереотип. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО „МОДЕК”, 2003. – 368 с.
8. **Сиротенко Г. О.** Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект. Інформаційно-методичний збірник / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003. – 96 с.
9. **Лісовий В.** Толерантність / В. Лісовий // Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002. – 642 с.

Yakibchuk M. I.

The Interrelation of Tolerance and Value Priorities of the Person

The article contains the theoretical analysis of interrelation of tolerance and value priorities of the person. The nature of person's axiological self-determination and tolerance is discussed. The need for the formation of tolerance as an instrumental value of the person during the process of social interaction is substantiated.

Key words: tolerance, value priorities, person's axiological self-determination, instrumental values, social position, social behavior.

Відомості про автора

Якібчук Мирослав Ілліч – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Міжнародної академії управління персоналом.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

M. I. Yakibchuk, International Academy of Personnel Management

THE INTERRELATION OF TOLERANCE AND VALUE PRIORITIES OF THE PERSON

Yakibchuk M. I.

The Interrelation of Tolerance and Value Priorities of the Person

The article contains the theoretical analysis of interrelation of tolerance and value priorities of the person. The nature of person's axiological self-determination and tolerance is discussed. The need for the formation of tolerance as an instrumental value of the person during the process of social interaction is substantiated.

Key words: tolerance, value priorities, person's axiological self-determination, instrumental values, social position, social behavior.

One of the most pressing problems of the modern society is the problem of tolerance formation.

The relevance of this problem is caused by the fact that the modern society is full of global changes which covered all spheres of human life and activity. Old value priorities of the society underwent change, and new ones have not still been formed, and have been not clearly defined and have not become conscious enough for the personality to feel free and confident. Under these conditions, the interest to each individual and his peculiarities is growing; the need to explore the process of the individual successful adaptation to new sociocultural conditions arises. In this regard, the value priorities of the individual occupy a special place as the modern society needs a man with clearly defined life position capable to improve himself in changing conditions and to build harmonious relationship with the others.

It should be noted that the methodological principles of the self-determination problem were developed by K. Abulkhanova-Slavskaya, B. Ananiev, L. Antsyferova, L. Bozhovych, M. Hinhburho, A. Leontiev, A. Petrovsky, S. Rubinshtein, etc.

In particular, S. Rubinshtein and A. Leontiev emphasized that self-determination is the active position of the individual and human free choice of his fate.

In their research V. Povzun and E. Latukha suggested to single axiological self-determination as independent type.

The analysis of publications on axiological self-determination allows to say that the problem of axiological self-determination attracts attention of a wide range of researchers and manifests itself in different aspects: detecting age regularities of this phenomenon (L. Bozhovych, I. Kon, I. Shavyr); studying self-determination in connection with the search of the point of life (K. Abulkhanova-Slavska, B. Ananiev, S. Rubinshtein); studying self-determination in relation to interaction of the individual and the society (M. Hinhburho, A. Petrovskiy, V. F. Safin).

Speaking about the essence of axiological self-determination, the majority of authors (E. Kostriukova, E. Latukha, T. Nosova, V. Povzun, A. Priesnov) emphasize that, first of all, it is the process, the act and the result of man's choice of own position, objectives and means of self-improvement and self-development in certain life circumstances; the main mechanism of finding and manifesting human internal will realized on the basis of the system of values as a result of complicated dynamic formation.

In the context of the theme of our research we join E. Latukha's idea who considers axiological self-determination and defines it as the process of forming the individual internal position in relation to people and values, interrelation of own life plans, self-evaluation, strategy and orientations with this position [1].

According to V. Povzun, axiological self-determination of the individual acts as a condition for "man-world" interaction [2]. At different levels of interaction self-determination manifests itself in individual finding his own place in the world, in the attitude to universal human values and the problems of the humanity, in determining his place in society, in the system of social relationship, in functional-role interpretation of his own social status and in formation of axiological core of the individual.

Axiological self-determination helps to understand the essence of relations between “self-image” and the values. At the same time, changes in value consciousness of the individual are a natural result of human life and make the basis of the individual self-redetermination process. Incompleteness of the process of axiological self-determination is confirmed by continuous reevaluation of values continuing within the whole human life.

Life values and system of values, which axiological orientation and the type of system of values consist of, appear to be the structural elements of axiological self-determination.

In our opinion, in the modern conditions it is the tendency of individual tolerance in the process of value priorities determining which role is growing. As it is tolerance that at the present stage of the society development is necessary in the relations both between the individuals and at family and society level. Tolerance allows the individual to develop positive, emotional and steady attitude to the interaction itself, to the object and subject of the mutual relations in the process of interaction.

It should be noted that the modern problematic of tolerance studies is various and the analysis of scientific publications allowed to single out a number of viewpoints on the essence of “tolerance”:

– philosophic and psychological category (A. Kleptsova, V. Lektorskiy, A. Sadokhin, V. Sytarov and others);

– personal characteristic (A. Asmolov, V. Boiko, I. Hrinshpun, H. Soldatova and others);

– personal quality, ability of the individual (S. Bondyrieva, I. Hrinshpun, V. Zolotukhin, D. Kolesov, G. Ollport and others);

– professionally important quality of the individual (E. Eidemiller, K. Rodzhers, G. Starshenbaum and others);

– readiness to accept others and interact with them, acknowledge the right for the other style of behavior to exist (H. Zabolotna, S. Kocherhina, H. Soldatova and others);

– stable position of the personality connected with the personal attitudes, values which define positive individual attitude to objects, processes and phenomena of the outworld (S. Bratchenko, B. Hershunskyi, V. Hurov, L. Drobyzheva, P. Komohorov, L. Ryumshina and others).

Therefore, we make an attempt to concretize the essence of “tolerance” concept in the context of value priorities. Thus, in our opinion, tolerance is the complex system of the interdependent individual personal characteristics which determine the activity of the individual in different living environments and ensure the maturity of the individual.

We should note that the only open declaring of tolerance as a universal human value is not enough. It is necessary to be included into instrumental values of each individual. Tolerance is not only universal human principle of mutual peaceful co-existence and the norm of human relations, the main mechanism of their establishment, but also “real constantly operating multidimensional organizing force” in the society development [3].

At the same time, tolerance acting as an instrumental value conditions socially approved behavior and active position of the individual in the following processes:

- knowledge and understanding of the position of the other and the position of “me” (Gnostic level);
- acknowledgement and expression of certain attitude (as a part of positive communication) to these positions (emotional level);
- determining the behavior tactics and the dialogue with others (constructive level);
- interaction with others in the identification and autonomy (activity level);
- analysis of the interaction results (analytical resultative level) [4].

O.Kleptsova in her “Psychology and Pedagogy of tolerance” provides the theoretical analysis of physiological and psychological publications on the study of tolerance value. The author refers to the typology of V. Kuvakin and P. Kurts’s humanistic values [5]. According to this typology, tolerance occupies one of the main places among moral values of humanism.

Thus, on the one hand, tolerance becomes the basis of modern education which assembles the norms of human relations and humanizes knowledge in the sphere of cultural dialogue, on the other hand, the instrumental value of the individual which determines human attitude to the world and his behavior in the interaction with others. All this makes tolerance the most important value of the individual.

Thus, tolerance formation as one of the instrumental values of the individual is a long and purposive process, the result of which in many respects is conditioned by the efforts of the modern educational policy. As a result, it suggests the need for purposeful work on increasing the individual tolerance level as tolerance is very important in his individual personal development, socialization, education, social relations and professional activity.

References

1. **Latukha E. A.** Formy, mekhanizmy i sotsial'nye prostranstva samoopredeleniya lichnosti [Forms, mechanisms and social spaces of self determination of the personality]: dissertation of the candidate of philosophical sciences / Latukha E.A. Novosibirsk. 1999. 18p. (rus)

2. **Povzun V. D.** Tsennostnoe samoopredelenie studentov v pedagogicheskom obrazovanii v usloviyakh universiteta [Axiological self determination of students in pedagogical education in the conditions of university]: monography / Povzun V. D. The Russian state pedagogical university of A. I. Gertsen. St. Petersburg: publishing office RGPU.2003. 166p. (rus)

3. **Bondyreva S. K.** Psikhologo-pedagogicheskie problemy intergrirovaniya obrazovatel'nogo prostranstva [Psychological and pedagogical problems of educational space integration]: Selected works /Bondyreva S.K. Moscow: Voronezh. 2003.337 p. (rus)

4. **Soldatova G. U.** Psikhodiagnostika tolerantnosti lichnosti PDF [Psychodiagnosics of the personality tolerance PDF]: Soldatova G. U., Shaygerova L. A., Prokof'eva T. Yu., Kravtsova O. A. Moscow: Sense. 2008. 172p. (rus)

5. **Kleptsova E. Yu.** Psikhologiya I pedagogika tolerantnosti [Psychology and Pedagogy of Tolerance]: the educational the manual for listeners of system of the additional professional pedagogical education/Kleptsova E.Yu. Moscow: Academic Project. 2004. 176 p. (rus)

6. **Gershunskiy B. S.** Tolerantnost' v sisteme tsenostno-tselevykh prioritov obrozovaniya [Tolerance in the system of values and goals priorities of education] / Gershunskiy B. S: Pedagogy. 2002. №7. 3-12p. (rus)

7. **Tolerantnoe** soznanie I formirovanie tolerantnykh otnosheniy (teoriya I praktika) [Tolerant consciousness and formation of the tolerant relations (theory and practice)]: collection of scientific and methodological articles – the 2nd edition., stereotype. Moscow: Publishing House of Moscow Psychological and Social Institute. ; Voronezh: Publishing House of NGO “MODEK”. 2003. 368 p. (rus)

8. **Syrotenko H. O.** Shliakhy onovlennia osvity naukovo-metodychnyi aspect. [Ways of education up-dating: scientific and methodical aspect]: Information and methodical collection / Syrotenko H.O. Kharkov: Foundation. 2003. 96 p. (ukr)

9. **Lisovyi V.** Tolerantnist' [Tolerance] / Lisovyi V. Philosophical encyclopedic dictionary. Kyiv. 2002. 642 p. (ukr)

Якібчук М. І.

Взаємозв'язок толерантності із ціннісними пріоритетами особистості

В статті здійснено теоретичний аналіз взаємозв'язку толерантності з ціннісними пріоритетами особистості. Розглянуто сутність ціннісного самовизначення особистості та толерантності, а також обґрунтовано необхідність формування толерантності як інструментальної цінності особистості в процесі соціальної взаємодії.

Ключові слова: толерантність, ціннісні пріоритети, ціннісне самовизначення особистості, інструментальні цінності, соціальна позиція, соціальна поведінка.

Якибчук М. И.

Взаимосвязь толерантности с ценностными приоритетами личности

В статье осуществлен теоретический анализ взаимосвязи толерантности с ценностными приоритетами личности. Рассмотрена сущность ценностного самоопределения личности и толерантности, а также обоснована необходимость формирования толерантности как инструментальной ценности личности в процессе социального взаимодействия.

Ключевые слова: толерантность, ценностные приоритеты, ценностное самоопределение личности, инструментальные ценности, социальная позиция, социальное поведение.

Information about the author

Myroslav Illych Yakibchuk – Associate Professor of Humanitarian Disciplines
Department of the International Academy of Personnel Management.

The article was received by the Editorial Office on 03.04.2013

The article was put into print on 26.04.2013